

**ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА;
ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ****Бондар Н.А.,***старший викладач кафедри державно-правових дисциплін та українознавства
Сумського національного аграрного університету*

УДК 340.5

**ВПЛИВ РИМСЬКОГО ПРАВА НА СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ПОЛЬЩІ:
ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ**

Останнім часом ми спостерігаємо за процесом зближення різних правових систем під впливом процесів глобалізації. Правова система будь-якої держави має свої національні, історичні, культурні особливості. У державах, де юридична наука склалась на основі римського права, правова система належить до романо-германського типу правових систем. Не є виключенням Польща, адже на формування її правової системи мали вплив римське, канонічне, французьке, австрійське, німецьке, російське та радянське законодавства в різні історичні епохи. Л.А. Луць до романо-германського типу відносить правові системи, що виникли на Європейському континенті на основі канонічного та звичаєвого права і рецепції римського права [1, с. 54]. Як вірно зазначив В. Моддерман, «велике значення римського права не в тому, що воно через санкціонування законодавчих актів ставало чинним правом – це явища, які минають; значення римського права в тому, що ним насичена вся наша література, що воно впливало на розвиток нашого права і розширило наше юридичне мислення» [2, с. 5].

А.Х. Саїдов, характеризуючи романо-германську правову сім'ю, зазначає, що вона має досить давню юридичну історію та склалась на основі вивчення римського права в італійських, французьких і німецьких університетах, що створили у XII – XVI ст. на базі Зводу законів Юстиніана загальну для багатьох європейських країн юридичну науку. Автор підкреслює, що відбувся процес, який отримав назву «рецепція римського права». При цьому спочатку ця рецепція носила доктринальні форми: римське право безпосередньо не застосовувалося, вивчались його понятійний фонд, досить розвинута структура, внутрішня логіка, юридична техніка [3, с. 206].

Аналіз правової системи Польщі та вплив на неї норм римського права набуває особливого значення, адже ця країна є близьким сусідом України та можливим провідником євроінтеграційного процесу, що активно поширюється в національному правовому полі.

У зв'язку з вищезначеним у роботі аналізується вплив римського права на формування сучасної правової системи Польщі.

Актуальність теми зумовлена тим, що останнім часом активізувалися дослідження щодо поняття рецепції як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями, а от дослідження рецепції римського права у правовій системі Польщі майже відсутні. Зважаючи на це, особливого значення набувають наукові розвідки питань рецепції римського права для здійснення ідентифікації правової системи Республіки Польщі до романо-германського типу правової системи.

Стаття присвячена теоретико-правовому дослідженню поняття та змісту рецепції права, рецепції римського права у правовій системі Польщі та його гармонізації відповідно до особливостей правової системи.

Досягнення поставленої мети опосередковує необхідність вирішення завдань спрямування: з'ясувати роль і значення римського права у правовій системі Польщі; проаналізувати характерні риси процесу рецепції римського права у правовій системі Польщі в різні історичні епохи; з'ясувати ступінь впливу римського права на право сучасної Польщі, що дасть змогу адекватно оцінити загальні закономірності, найвагоміші здобутки та ймовірні труднощі на шляху сучасного правотворення.

Питання рецепції та суміжних правових понять у теоретичному та історичному аспектах висвітлювались у наукових роботах українських та зарубіжних дослідників. Насамперед це праці Ю. Бардаха, О.М. Бальцера, П.Г. Виноградова, В. Володкевича, Д.В. Дождева, А. Дебінського, З.П. Мельник, В. Моддермана, С.А. Муромцева, Ю.М. Оборотова, І.О. Покровського, Є.О. Харитонова та ін.

Римське право є унікальним явищем в юриспруденції внаслідок особливої ролі у правовій системі людства. Воно пережило свій народ і стало фундаментом для розвитку багатьох правових систем країн Європи завдяки рецепції римського права. Відомий польський романіст В. Володкевич вважав, що «римське право є одним із тих елементів класичної культури, які найбільшою мірою вплинули на сучасний світ. Воно тісно пов'язане із суспільним та економічним устроєм Стародавнього Риму і водночас багате універсальними елемен-

тами, які застосовуються в інших умовах. Вплив римського права на формування сучасних правових порядків нескінченно більший, ніж у будь-якого іншого стародавнього права. Інститути, юридичні конструкції і поняття, розроблені римлянами, мали вплив на всю історію права. Римське право пережило державу, в якій воно сформувалося. Під покровом римського права розвинулися національні правові системи Європи від Середньовіччя до наших днів» [4].

Сам термін «рецепція» походить від латинського слова «*receptio*», тобто «прийняття» або «запозичення». Поняття рецепції використовується у різних галузях. У науковому обігу термін з'явився у другій половині XIX ст. Основоположником вважається німецький правознавець та історик Ф.К. фон Савін'ї – один із засновників історичної школи права. У своїх працях він доводить думку, що римське право продовжувало діяти від часів падіння Західної Римської імперії (476 р. – XI ст.) в більшості країн Європи у звичаях, законах та роботах середньовічних юристів, на відміну від його сучасників, які стверджували, що рецепція римського права почалася з XI – XII ст.

У юридичній енциклопедії за редакцією Ю.С. Шемшученка під рецепцією права розуміють «відродження, сприйняття ідей, принципів та положень системи права минулих епох новою системою права» [5, с. 532].

О.А. Підпригора та Є.О. Харитонов під рецепцією розуміють його відродження, сприйняття духу, ідей і головних засад та основних положень тією чи іншою цивілізацією на певному етапі її розвитку в контексті загального процесу циклічних ренесансів. Мета і кінцевий результат рецепції – створення на наявній базі чогось нового у сфері культури, права тощо [6, с. 130].

«Рецепція – це запозичення, асиміляція будь-яким суспільством чужих культурних моделей», – таке визначення давав польський правник Ю. Бардах [7, с. 264].

З.П. Мельник досліджує рецепцію права як однобічний, добровільний процес запозичення, сприйняття і подальшого пристосування до умов певної країни більш розвинутого права, створеного в інший момент часу або в іншій державі, з метою вдосконалення та поліпшення дії власної правової системи. На основі здійсненого авторкою аналізу правову рецепцію потрібно розуміти як: складний процес, який не зводиться до механічного перенесення певних нормативних положень, а включає і подальше засвоєння та використання ідей, принципів, інститутів тощо правової системи інших часів та інших народів; добровільне запозичення, а не примусове; свідоме запозичення; однобічне запозичення; запозичення, що відбувається за ініціативи суб'єкта-рецепієнта; запозичення, що є можливим у рамках взаємодії більш-менш однорідних правових систем [8, с. 9–10].

Досліджуючи вплив римського права на національне право країн, можна виділити такі групи:

- країни з безпосередньою рецепцією норм римського права: Італія, південь Франції, Іспанія;
- країни із сильним впливом римського права: Німеччина, Австрія, Нідерланди;
- країни з обмеженою рецепцією римського права, яка відбувається шляхом запозичення ідей та норм римського права не безпосередньо з першоджерел, а через ті системи, де рецепція відбулась раніше: північна Франція, Польща, Угорщина, Україна, Росія;
- країни, які не зазнали значного впливу римського права: Англія й Ірландія.

З огляду на те, що рецепція римського права є складним явищем, виділяють декілька етапів цього процесу. Початок рецепції в Західній Європі датується кінцем XI – початком XII ст. Значну роль у відродженні класичного римського права відіграв Болонський університет, у якому працював Ірнерій (1055–1130 рр.) – найвідоміший знавець римського права. Ним була створена школа римського права, яка отримала назву глосаторів. Короткі зауваження щодо незрозумілих місць норм римського права, які виносились на поля, отримали назву глоса. В Ірнерія було багато учнів і послідовників, які продовжили його справу. У XII ст. з'являються так звані постглосатори. Предметом їх досліджень та коментування були вже не римські джерела, а глоси попередників.

Питання впливу римського права на правову культуру та систему Польщі є спірним серед польських науковців. Водночас потрібно мати на увазі, що така рецепція не була безперервною і мала багатопланову структуру, пов'язану, зокрема, із впливом правових систем різних держав, адже польські землі знаходились під впливом європейських держав у різні історичні періоди.

В епоху ранньофеодальної монархії (X – перша половина XIV ст.) у Польщі переважав правовий звичай, тому рецепція римського права не призвела до забуття національних традицій. Вона визнавалась лише способом створення нової національної правової системи. Важливим чинником для запозичення римського права стало прийняття християнства в 966 р. за правління Мешка I. А. Дебінський зазначає, що саме вказаний факт сприяв тому, що Польща підпала під вплив латинської цивілізації (західноєвропейської), на відміну від інших східних слов'ян, які стали вірянами східної церкви і життя яких регулювалося відповідно до візантійського права. Прийняття християнства спричинило прихід духовенства, яке отримало освіту відповідно до канонічного права і римського права поза межами Польщі [9].

Рецепція норм римського права у правовій системі Польщі розпочалася в більш пізній історичний період, а саме із XIII ст. Деякі норми проходили через Німеччину, але агресивна політика німецьких феодалів ускладнювала такий процес. Б.Й. Тищик називає у XIII ст. три основні системи: польське земське право (звичаєве), німецьке та канонічне право [10, с. 121].

Той факт, що Польща була обізнана в римському праві вказаного періоду, підтверджують рукописи польського літописця і краківського єпископа В. Кадлубека (1150/1160–1223 рр.). Інформації про нього збереглося небагато, але відомо, що він навчався або в італійському, або у французькому університеті, а отже, вивчав римське право. Хроніка В. Кадлубека, написана перед 1207 р. на основі хроніки Г. Аноніма (польський літописець (113–117 рр. н.е.) – Н.Б.), усних свідчень, документів і власних авторських спостережень, складається із чотирьох книг, у яких ідеться про події від найдавніших часів до 1202 р [10, с. 64]. Описуючи історію Польщі, В. Кадлубек використовував термінологію і цитував римське право, а також не втрачав можливості «похвалитися знанням римського законодавства» [9].

У 1364 р. за правління Казимира Великого у Кракові було відкрито університет, який діє і зараз. Спочатку цей університет був заснований на моделі університету Болоньї та мав широку автономію і привілеї. У ньому було три відділення – вільних наук (гуманітарний), медицини та права, – де готували фахівців, яких потребувала королівська адміністрація для несення служби і виконання дипломатичних обов'язків. З одинадцяти створених під патронатом корони кафедр п'ять були віддані римському праву і три – праву канонічному. На жаль, вони не були заповнені та не почали працювати, адже не було відповідних фахівців із римського права. Викладання римського права почалося не раніше 1518 р. Перша кафедра римського права була створена 1533 р. єпископом П. Томіцкі (1523–1536 рр.) – випускником Болонського університету [9].

Після смерті Казимира Великого університет занепадає і лише в 1400 р. він відновлює свою діяльність. Королева Ядвіга домоглася відкриття теологічного факультету та після своєї смерті залишила великий спадок на розвиток навчального закладу. Із XVII ст. за Краківським університетом закріпилася назва Ягеллонського.

Із середини XIII ст. на польських землях стало поширюватись німецьке право, основним джерелом якого був збірник «Саксонське зеркало». На його основі були створені магдебурзьке, хелмінське, любекське права [10, с. 117]. У праві міст магдебурзьке право дозволяло звертатися до римського права як до допоміжного ресурсу, його статус визначався потребами товарної та грошової економіки.

Проникнення римського права у правову систему Польщі потребувало певної підготовки і здійснювалося через середньовічні університети та через діяльність католицької церкви. У ранньофеодальній Польщі канонічне право застосовували досить широко. Канонічне право – це комплекс правових норм, створений духовенством для регулювання внутрішнього життя та зовнішніх стосунків із державою, суспільством тощо [10, с. 117]. Наприклад, існували такі збірки канонічного пра-

ва: Троїстий збірник (кінець XI ст.), який складався із трьох частин – папські декрети, постанови соборів та витяги римського права і судові рішення; Декрети Григорія IX, зібрані й опрацьовані у п'яти книгах і надіслані 1234 р. університетам Болоньї та Парижа. Як бачимо, норми канонічного права в тій чи іншій мірі перетиналися з нормами римського права.

На думку Ф.Л. Морошкіна, кафолічний характер римського права вбачається у постійній потребі римської церкви разом із християнським вченням розповсюджувати римську юриспруденцію. У Польщі духовенство намагалося ввести римське право проти бажання польського дворянства. Причина цього явища досить очевидна: духовенство по суті своїй є стан кафолічний, тоді як дворянство всюди передусім розкриттю вселенського характеру законодавства [11, с. 7].

Правління Казимира Великого характеризувалося початком процесу кодифікації права, але він не був завершений. Цю роботу продовжив великий коронний канцлер Я. Лаский. У 1506 р. був створений звід чинного права, який складався з поточних статутів королів та інших актів, текстів «Саксонського зеркала», магдебурзького права, короткого викладу римського права.

У 1569 р. була укладена Люблінська унія, за якою Велике князівство Литовське і Королівство Польське об'єднувалися у Річ Посполиту. Відчутний вплив на право Польщі того періоду мали статuti Великого князівства Литовського 1529, 1566 та 1588 рр. Ці статuti охоплюють майже всі ділянки права: державного, цивільного, воєнного, карного, земельного, сімейного, судочинства та ін. Щодо впливу римського права, потрібно погодитись із думкою П.П. Музиченка, що склад кодифікаційних комісій зі створення статутів 1566 і 1588 рр. свідчив про те, що знавці римського права займали в них провідне місце (Доманівський, Наркуський, Островецький, Ротундус, Роїзій). Зокрема, віленський вїйт А. Ротундус, доктор Віттенбергського університету, був не тільки юристом, а й істориком. Прихильник римського права, він висував пропозиції щодо уніфікації правової термінології і судочинства тільки на основі римських законів. Факт присутності у складі комісії знавців римського права був достатнім для того, щоб внести у законодавство Великого князівства Литовського поняття, запозичені з римського права [12]. Дійсно, аналізуючи структуру Литовського статуту 1566 р., можна зробити висновок, що вона подібна до Кодексу Юстиніана. Третій Литовський статут діяв майже до 1840 р.

Отже, право в середньовічній Польщі не зазнало прямої рецепції римського права, але завдяки нормам канонічного права, а пізніше статутам Великого князівства Литовського у правовій системі Польщі почали застосовувати юридичні конструкції і терміни, притаманні римському праву. У Польщі XV – XVI ст. вплив римського права відображався, насамперед, у галузі цивільного та

сімейного права. Можна припустити, що норми римського права були поширені в середньовічній Польщі, але вони були відомі вузькому колу найбільш освічених людей.

У XVIII ст. Польща втрачає незалежність, і її правова система підпадає під вплив австрійського, німецького та російського права.

XIX століття називають періодом другого відродження римського права завдяки процесам кодифікації законодавства. Для Польщі вказаний період характеризується насадженням права окупантів: Цивільного кодексу Австрії 1811 р. та Цивільного кодексу Німеччини. Окрім того, відбулося запозичення французького законодавства – так званого Кодексу Наполеона, який почав діяти з 1 травня 1808 р. Розпорядженням Міністра юстиції Фелікса Лубенського були також введені Цивільний процесуальний кодекс та Торговий кодекс від 1807 р. Німецькі компаративісти К. Цвайгерт та Х. Кьотц визначали, що Цивільний кодекс 1804 р. не тільки став ядром французького цивільного права, а і став класичним зразком для кодифікації приватного права всієї романської правової сім'ї [13, с. 153]. Кодекс, як і римське класичне право, містить чіткі формулювання і написаний простою мовою. Вирішуючи окремі питання права, зокрема права власності, договору, позовів, кодекс прямо повторює римське класичне право. Під час завойовницьких воєн кодекс поширювали по всій Європі, він став частиною законодавства Польщі. Спочатку, звісно, він сприймався з недовірою, адже польська шляхта боялася відміни кріпосного права, а католицьке духовенство виступило проти світських принципів сімейного права. Згодом Кодекс Наполеона досить швидко увійшов та закріпився у праві Польщі як частина національного законодавства.

Отже, введення Кодексу Наполеона на польських землях позитивно оцінюється в польській історико-юридичній літературі та вважається, що Кодекс зробив важливий внесок у розвиток польського цивільного права.

Наприкінці XIX – початку XX ст. Польща мала кілька університетських центрів римського права. У 1919 р. була створена кодифікаційна комісія з метою створення нової єдиної системи. У складі комісії були голова, три заступники і 40 членів. Для роботи були створені секції, які мали право залучати відповідних фахівців. Роботу над уніфікацією внутрішньої системи права завершили щодо кримінального матеріального та процесуального права, міжнародного приватного, авторського, патентного, вексельного, торгового права та ін. У 1933 р. був прийнятий Зобов'язальний кодекс із елементами запозичення австрійського та французького права. Тобто до початку Другої світової війни спроба кодифікації основних інститутів цивільного права не була доведена до кінця. Такі галузі, як загальна частина цивільного права, речове право, шлюбно-сімейне та спадкове право були уніфіковані лише після війни.

Після Другої світової війни римське право зберегло загальнообов'язковий характер як університетська дисципліна, але будувалася нова система приватного права, заснована на радянській соціалістичній моделі. Як результат, у 1964 р. був прийнятий Цивільний кодекс, який складався із чотирьох частин: загальні положення, власність та речові права, зобов'язання і спадкове право. Досліджуючи загальні положення Кодексу, можна відстежити вплив римського права, наприклад, у розумінні власності як права володіння, користування та розпорядження майном; речі поділялися на рухомі та нерухомі тощо.

У пострадянському просторі необхідність вивчення і викладання римського права стала актуальною у зв'язку з тією обставиною, що радянська правова система не визнавала інститут права приватної власності, індивідуальний правовий інтерес особи як суб'єкта права, що відбилося на правосвідомості та правовій культурі радянського суспільства. Отже, радянські джерела права оминали регуляцію багатьох інститутів приватного права, вважаючи їх пережитками капіталістичного суспільства.

У сучасній правовій системі особливо відчутний вплив римського права в особистому, зобов'язальному, майновому праві та цивільному судочинстві. Зі змінами та поправками діє Цивільний кодекс, схвалений законом парламенту від 23 квітня 1964 р. (набув чинності 1 січня 1965 р.).

У 1999 р. 86 правових максим були розміщені на фасаді Верховного Суду у Варшаві як підтвердження універсальності римських правових норм.

Висновки. Багатоваківа історія вивчення і викладання римського права набула найбільшої актуальності в наші дні, тим більше, що багато інститутів римського публічного та приватного права адаптувалися в законодавстві цілого ряду європейських цивілізацій. На нашу думку, Польща не зазнала прямого впливу римського права, але воно мало істотний вплив на формування сучасної польської правової системи. Елементи канонічного та римського права починають проникати в цивільно-правовий устрій вже у XII – XIII ст. Рецепція римського права на рівні правової системи здійснювалася декілька разів, як правило, через нормативно-правові акти інших держав. Особливість рецепції римського права полягає в тому, що воно зазнавало багатопланового опрацювання на рівні юридичної науки. Сьогодні римське право, як університетський предмет, є постійною складовою юридичної освіти. Сформувавшись на ґрунті власного звичаєвого і римського приватного права, польське право не мало історичної можливості послідовно розвиватися в межах самостійної національної правової системи, а стало прикладом інтеграційного утворення на основі поєднання національного права та інших елементів, серед яких вагоме місце займає римське право.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Луць Л.А. Сучасні правові системи світу : [навчальний посібник] / Л.А. Луць. – Л. : Юрид. ф-т Львівського нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2003. – 234 с.
2. Моддерман В. Рецепція римського права / В. Моддерман ; пер. с нем. А. Каминка ; под ред. Н.Л. Дювернуа. – СПб., 1888. – 116 с.
3. Саидов А.Х. Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности) : [учебник] / под ред. В.А. Туманова. – М. : Юристъ, 2003. – 448 с.
4. Володкевич В. Историческая обусловленность интеграции частного права в Европейском союзе / В. Володкевич [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.dirittoestoria.it/iusantiquum/articles/Wolodkiewicz>.
5. Юридична енциклопедія : в 6 т. / відп. ред. Ю.С. Шемшученко. – К. : Укр. енцикл., 1998–2004. – Т. 5 : П – С. – 2003. – 736 с.
6. Підпригора О.А. Римське право / О.А. Підпригора, Є.О. Харитонов. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 512 с.
7. Томсинов В.А. О сущности явления, называемого рецепцией римского права / В.А. Томсинов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://tomsinov.com/IGPZS/reception.pdf>.
8. Мельник З.П. Рецепція права як засіб вдосконалення правової системи (теоретико-правовий аспект) :

автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / З.П. Мельник ; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2009. – 20 с.

9. Dębiński A. Geneza, filozofia i międzynarodowy kontekst prawa polskiego. Rozdział I. Prawo rzymskie a kultura prawna w Polsce / A. Dębiński [Elektroniczne źródło]. – Dostęp : <http://www.gandalf.com.pl/files/products/text/325610.pdf>.

10. Тищик Б.Й. Польша: історія державності і права (X – початок XXI ст.) / Б.Й. Тищик. – Л. : Світ, 2012. – 512 с.

11. Морошкин Ф.Л. Кафолический дух Римского Права / Ф.Л. Морошкин. – М. : Университ. тип-я, 1835. – 64 с.

12. Музыченко П.П. Рецепция римского права в статутах Великого княжества Литовского / П.П. Музыченко [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/29534/1/19_%D0%9C%D1%83%D0%B7%D1%8B%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf.

13. Цвайгерт К. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права : в 2 т. / К. Цвайгерт, Х Кётц. – М. : Междунар. отношения, 2000. – Т. 1 : Основы ; пер. с нем. – 2000. – 480 с.

Бондар Н.А. ВПЛИВ РИМСЬКОГО ПРАВА НА СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ПОЛЬЩІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Статтю присвячено теоретико-правовому дослідженню поняття та змісту рецепції права, рецепції римського права у правовій системі Польщі та його гармонізації відповідно до особливостей правової системи. Доведено, що Польща не зазнала прямого впливу римського права, але воно мало істотний вплив на формування сучасної правової системи. Сформувавшись на ґрунті власного звичаєвого і римського приватного права, польське право не мало історичної можливості послідовно розвиватися в межах самостійної національної правової системи, а стало прикладом інтеграційного утворення на основі поєднання національного права та інших елементів, серед яких вагоме місце займає римське право.

Ключові слова: рецепція римського права, римське право, правова система, романо-гермаська правова система, канонічне право.

Бондарь Н.А. ВЛИЯНИЕ РИМСКОГО ПРАВА НА СТАНОВЛЕНИЕ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ ПОЛЬШИ: ИСТОРИКО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ

Статья посвящена теоретико-правовому исследованию понятия и содержания рецепции права, рецепции римского права в правовой системе Польши и его гармонизации в соответствии с особенностями правовой системы. Доказано, что Польша не получила прямого влияния римского права, но оно оказало существенное влияние на формирование современной правовой системы. Сформировавшись на почве собственного обычного и римского частного права, польское право не имело исторической возможности последовательно развиваться в рамках самостоятельной национальной правовой системы, а стало примером интеграционного образования на основе сочетания национального права и других элементов, среди которых важное место занимает римское право.

Ключевые слова: рецепция римского права, римское право, правовая система, романо-германская правовая система, каноническое право.

Bondar N.A. INFLUENCE OF ROMAN LAW ON THE FORMATION OF THE POLISH LEGAL SYSTEM: HISTORICAL AND LEGAL ASPECTS

The article is devoted to theoretical and legal study of the concept and the content of the reception of law. The author also investigated reception of Roman law in the Polish legal system and its harmonization in accordance with the peculiarities of the legal system. Analysis of the legal system of Poland and the influence of Roman rules of law are of particular importance because this country is a close neighbor of Ukraine and a possible guide of the European integration process that is actively promoted in the national legal framework.

Analysing the influence of Roman law on the national law of the countries the following groups can be determined:

- 1) countries with direct reception of rules of Roman law: Italy, southern France and Spain;
- 2) countries with a strong influence of Roman law: Germany, Austria, the Netherlands;
- 3) countries with limited reception of Roman law, which is done by borrowing ideas and rules of Roman law not directly from primary sources, but through those systems where the reception was held before: Northern France, Poland, Hungary, Ukraine, Russia;
- 4) countries that did not experience significant influence of Roman Law: England and Ireland.

In modern legal system influence of Roman law is particularly noticeable in individual, contractual, property rights and civil proceedings.

The centuries-old history of learning and teaching of Roman law acquired the greatest relevance today, especially since many of the institutions of the Roman public and private law adapted to the legislation of a number of European civilizations. In our view, Poland has not received direct influence of Roman law, but it has had a significant influence on the formation of a modern legal system. The elements of the Canon and Roman law are beginning to penetrate the civil-law system in the XII – XIII centuries. Reception of Roman law at the level of the legal system was carried out several times, usually through the regulations of other countries. In the XVIII century Poland loses its independence and its legal system is influenced by the Austrian, German and Russian law. XIX century is characterized by enforcement of the law of occupiers, namely the Austrian Civil Code of 1811, German Civil Code, in addition there was the borrowing of the French legislation, namely the so-called Napoleonic Code that came into force on May 1, 1808. The introduction of the Napoleonic Code in the Polish lands is appreciated in the Polish historical and legal literature, and it is believed that the Code has contributed significantly to the development of Polish civil law.

The peculiarity of the reception of Roman law is that it was subjected to a multi-layer processing at the level of legal science, and now being a university subject Roman law is a permanent component of legal education. Having formed on the basis of its own customary and Roman private law, Polish law did not have a historic opportunity to develop consistently in the framework of an independent national legal system and has become an example of an integration entity through a combination of national law and other elements, among which Roman law occupies an important place.

Key words: reception of Roman law, Roman law, legal system, Roman-Germanic legal system, Canon law.